

УЙ-ЖОЙ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ УСУЛЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Ашурова Мухайё Ахтамовна,
юримдик фанлар номзоди

АННОТАЦИЯ

Ҳуқуқий доктринада олимлар ўртасида узоқ вақтдан бери уй-жой ҳуқуқларининг бузилишининг моҳияти нимада, уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишни қандай таъминлаш керак, уй-жой ҳуқуқларини суд томонидан ҳимоя қилишининг энг самарали усулини қандай танлаш керак, бу ҳимоя тамойилининг уй-жой ҳуқуқлари мазмуни билан боғлиқ тортишувлар мавжуд. Шу билан бирга, уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишининг самарали усули ваколатли шахсни уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишининг тегишли усулини танлашни аниқлаш ҳақида ҳеч қандай баҳс мавжуд эмас.

Таъкидлаш лозимки, ҳимоя фақат муҳофазаловчи юримдик нормаларига асосланади. Ваколатли органлар томонидан қонунда белгиланган тартибда ёки бузилган ҳуқуқни тиклаш учун мустақил равишда қўлланиладиган ҳуқуқни амалга оширишининг мажбурий усулини назарда тутди. Ҳуқуқларни ҳимоя қилиш - бу ноқонуний чеклаш ва (ёки) ноқонуний ҳуқуқлардан маҳрум қилишининг олдини олиш ва (ёки) бартараф этишга қаратилган ҳаракатлар ёки ҳаракатлар мажмуидир¹. Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликларининг ҳуқуқий кафолатлари муаммоси, авваламбор, амалдаги қонунчиликда уларни муҳофаза қилиш ва ҳимоя қилиш муаммосидир².

Калим сўзлар: уй-жой, уй-жойга бўлган ҳуқуқлар, хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш, ҳуқуқларни ҳимоя қилиш усуллари

ABSTRACT

What is the nature of the violation of housing rights among scholars in legal doctrine for a long time, how to ensure the protection of housing rights, how to choose the most effective method of judicial protection of housing rights, this is related to the content of the principle of protection of housing rights there are disputes. At the same time, there is no dispute that an effective method of protection of housing rights means that the authorized person chooses an appropriate method of protection of housing rights.

¹ Абрамов В.И. Соотношение понятий «охрана», «защита», «гарантированность», «обеспечение» прав ребенка // Государство и право. 2005. – № 6. – С.69.

² Несмеянова И.А. Жилищные права несовершеннолетних граждан, нуждающихся в государственной защите: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: 2011. – 28 с.

It should be noted that protection is based only on protective legal norms. Refers to a mandatory method of enforcement of the right, which is applied independently by the competent authorities in accordance with the procedure established by law or for the restoration of the violated right. Protection of rights is a set of actions or actions aimed at preventing and (or) eliminating illegal restriction and (or) deprivation of illegal rights. The problem of legal guarantees of the constitutional rights and freedoms of citizens is, first of all, the problem of their protection and protection in the current legislation.

Key words: *housing, rights to housing, protection of private property rights, methods of rights protection*

КИРИШ

Ҳуқуқий доктринада олимлар ўртасида узок вақтдан бери уй-жой ҳуқуқларининг бузилишининг моҳияти нимада, уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишни қандай таъминлаш керак, уй-жой ҳуқуқларини суд томонидан ҳимоя қилишнинг энг самарали усулини қандай танлаш керак, бу ҳимоя тамойилининг уй-жой ҳуқуқлари мазмуни билан боғлиқ тортишувлар мавжуд. Шу билан бирга, уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг самарали усули ваколатли шахсни уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг тегишли усулини танлашни аниқлаштириши ҳақида ҳеч қандай баҳс мавжуд эмас.

Таъкидлаш лозимки, ҳимоя фақат муҳофазаловчи юридик нормаларига асосланади. Ваколатли органлар томонидан қонунда белгиланган тартибда ёки бузилган ҳуқуқни тиклаш учун мустақил равишда қўлланиладиган ҳуқуқни амалга оширишнинг мажбурий усулини назарда тутди. Ҳуқуқларни ҳимоя қилиш - бу ноқонуний чеклаш ва (ёки) ноқонуний ҳуқуқлардан маҳрум қилишнинг олдини олиш ва (ёки) бартараф этишга қаратилган ҳаракатлар ёки ҳаракатлар мажмуидир³. Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликларининг ҳуқуқий кафолатлари муаммоси, авваламбор, амалдаги қонунчиликда уларни муҳофаза қилиш ва ҳимоя қилиш муаммосидир⁴.

Ҳимояга бўлган ҳуқуқ шахс ҳуқуқий мақомининг асоси бўлиб хизмат қилади, давлат ва шахс ўртасидаги давлат-ҳуқуқий муносабатлар мазмунининг элементи бўлиб хизмат қилади, конституциявий хусусиятга эга. Хусусий ҳуқуқ доктринасида ҳимоя қилиш ҳуқуқининг моҳияти тўғрисида турли хил қарашлар ишлаб чиқилган: субъектив ҳуқуқнинг ваколатларидан бири; ҳимоя ҳуқуқий муносабатлар доирасида ҳуқуқ бузилган пайтда пайдо бўлган мустақил

³ Абрамов В.И. Соотношение понятий «охрана», «защита», «гарантированность», «обеспечение» прав ребенка // Государство и право. 2005. – № 6. – С.69.

⁴ Несмеянова И.А. Жилищные права несовершеннолетних граждан, нуждающихся в государственной защите: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: 2011. – 28 с.

субъектив ҳуқук; субъектив ҳуқуқнинг ваколатларидан бири, аммо ҳуқуқюзарлик оқибатида у мустақил субъектив ҳуқуққа айланади. Юридик фанда субъектив ҳуқуқни ҳимоя қилиш моҳиятини тушунишда тўртта асосий ёндашув мавжуд: “чора-тадбирлар назарияси”, “фаолият назарияси”, “ҳуқуқий нормалар тизими назарияси”, “ҳуқуқни амалга ошириш назарияси”. Ҳуқуқни ҳимоя қилиш - бу ҳимоя қилиш жараёни (масалан, уй-жой қонунчилигига эгалик қилиш тўғрисидаги шубҳаларни бартараф этиш учун ваколатли шахс томонидан амалга оширилган ҳаракатлар) ва унинг натижаси (масалан, уй-жой қонунчилигига эгалик ҳуқуқининг реал тасдиғи). Ваколатли шахс томонидан талаб этиладиган натижа ҳуқуқни ҳимоя қилишнинг мақсади ҳисобланади. Шу билан бирга, ҳуқуқни ҳимоя қилиш жараёни ваколатли шахслар ва ваколатли органларнинг ушбу мақсадга қаратилган муайян ҳаракатлари (ҳаракатлари) билан боғлиқ. Ушбу жараённинг моҳияти ҳимоя усуллари турли шаклларда (юрисдикция ёки юрисдикция бўлмаган) қўллашдир. Ҳимоя шаклини аниқлашга ҳар қандай ёндашув билан (субъект, таомиллар, процесс орқали) ҳимоя қилиш усуллари фақат қонун билан белгиланган шаклларда амалга оширилиши мумкин, чунки шакл бузилган ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг яқуний ифодасидир.

Бироқ, ҳуқуқдор шахсни уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг тегишли усулини танлашни амалга ошириш учун нафақат уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тамойилларига, балки уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишни амалга оширишнинг ҳуқуқий кафолатларига ҳам риоя қилиш керак. Шу сабабли, қонун чиқарувчи уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усуллари кенгайтирди, уй-жой ҳуқуқлари бузилган шахсга нафақат уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги даъво аризаси билан судга, балки ҳаракатлари натижасида аризачининг уй-жой ҳуқуқларини бузган шахснинг ноқонуний ҳаракатлари устидан маъмурий органга ҳам шикоят билан мурожаат қилишни таклиф қилади. Хусусан, маъмурий органга ҳокимият ёки васийлик ва ҳомийлик органи киради, улар ўз ваколатларини ҳисобга олган ҳолда мулкдорларининг бузилган уй-жой ҳуқуқларини тиклаш ёки вояга етмаганларнинг уй-жой ҳуқуқларини тиклаш тўғрисидаги шахсларнинг аризаларини кўриб чиқиш ҳуқуқига эга⁵.

Шунга қарамай, шикоятларни кўриб чиқишнинг маъмурий тартиби, уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг суд тартибидан фарқли ўлароқ, Уй-жой кодекси ва бошқа қонунларда назарда тутилган бузилишлар рўйхати билан

⁵ Овинников В.А. Актуальные проблемы правового регулирования способов защиты жилищных прав // Международный научный журнал «ВЕСТНИК НАУКИ». 2021. – № 11 (44) Т.1. – С. 80.

чекланган ва бундай чекловларга қарамай уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бузилган уй-жой ҳуқуқларини тиклаш ва уй-жой ҳуқуқларини бузувчига нисбатан санкцияларни қўллашнинг самарали усули ҳисобланади⁶.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Шу билан бирга, қонун чиқарувчи шундай вазиятни назарда тутдики, агар шахс уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг маъмурий усулини қўллай олмаса, у маъмурий органнинг қарорига, масалан, шикоятни қондиришни рад этиш ҳақидаги қарорига эътироз билдиришга ҳақли. Шунинг учун суд органлари суд назоратини амалга оширадилар ва маъмурий орган қарорининг қонунийлиги ва асослилигини текширадилар. Шу билан бирга, ушбу қарорга жабрланувчи шахс томонидан ҳам, жабрланувчи шахснинг уй-жой ҳуқуқларини бузувчи томонидан ҳам эътироз билдирилиши мумкин. Шу маънода, қонун чиқарувчи жабрланган шахснинг уй-жой ҳуқуқларини бузувчининг айбсизлиги презумпциясини ўрнатди, бу суд томонидан белгиланиши ёки рад этилиши лозим.

Уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усуллари қуйидагиларни ўз ичига олиши керак: фойдаланиш ҳуқуқини тан олиш, хусусийлаштириш, уй-жой кооперативига аъзоликка кир иш, кўчиб ўтиш, яхши уй-жой шароитларига муҳтож бўлиб рўйхатидан ўтиш, хизмат турар-жойларини олиш, уй-жой гувоҳномасини олиш, бюджет ҳисобидан уй-жой билан таъминлаш. Уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг юқоридаги барча усуллари уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг юрисдикция шаклига киритилиши зарур. Бироқ, уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг юрисдикция шаклидан ташқари, қонун чиқарувчи уй - жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг юрисдикциясиз шаклини - уй-жой ҳуқуқларини ўз-ўзини ҳимоя қилишни, агар у бундай ҳуқуқни амалга ошириш чегарасидан ташқарига чиқмаса, уй-жой ҳуқуқларини бузувчига, шунингдек учинчи шахсларга зарар етказмаса ҳамда уларнинг қонуний манфаатларини бузмаса амалга оширилиши мумкинлигини назарда тутган⁷. Хусусан, уй-жой ҳуқуқларини ўз-ўзини ҳимоя қилиш, масалан, бино мулкдорининг катта ҳажмли нарсаларни (шкаф, мебел, кир ювиш машинаси ва бошқаларни) кўп квартира уй-жойнинг умумий йўлакка чиқариб қўйиши, агар унинг қўшниси катта ҳажмли нарсани чиқариб қўйиш орқали, умумий мулкдан, яъни йўлак бўйлаб ўтиш ва яшаш хонасидан чиқиш фойдаланишга тўсқинлик қилса қўлланлиши мумкин.

⁶ Несмеянова И.А. Жилищные права несовершеннолетних граждан, нуждающихся в государственной защите: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: 2011. – 28 с.

⁷ Галкин Г.П. Защита прав гражданина при обращении взыскания на заложенное жилое помещение. – М.: Статут, 2019. – 13 с.

Агар турар-жой биноси мулкдори, бир катта ҳажмли нарсани (шкаф, мебел, кир ювиш машинаси, ва ҳоказо) суриб қўйиш орқали ушбу мол-мулкни шикастласа ёки бузса, уй-жой ҳуқуқини ўз-ўзини мудофаа қилиш чегарасидан ташқарига чиққан ҳисобланади ва катта ҳажмли нарса мулкдорига етказилган зарар ўрнини қоплаш лозим бўлади. Шунини таъкидлаш керакки, қонун чиқарувчи томонидан белгиланган уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усуллари рўйхати ёпиқ деб ҳисобланмайди, кўрсатилган рўйхат фақат мулк айланмасининг ўсиши ҳисобига кенгаймоқда, хусусан, суд амалиётида уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг бундай усуллари турар-жой биноларига етишмаётган ҳуқуқни тан олиш сифатида тан олинади, агар у қонуний равишда сотиб олинмаган бўлса, уй-жой ҳуқуқини йўқотиш ёки турар-жой биносининг инсофсиз харидорининг айби туфайли уй-жойнинг йўқолиши (йўқ қилиниши) муносабати билан зарарни қоплаш тўғрисида. Ўз иродасига қарши яшаш майдонини йўқотган шахс ва нуқсонлар билан битимлар тузишда уни қўлга киритган шахс манфаатлари мувозанатини ўрнатиш учун судга берилади, чунки суд томонидан низони ҳал қилишда, улар суд турар-жой биноларини инсофли сотиб олувчини тан олганида, яъни виждонан, адолатлилик, мулоҳазакорлик, бошқа бировнинг турар-жой биноларини сотиб олувчининг эҳтиёткорлиги, шунингдек, турар-жой биносининг ўзи, унинг турар-жой бинолари унинг иродасига қарши ўз ихтиёридан ташқари тарк этганини исботлаши лозим бўлган собиқ мулкдорнинг хатти-ҳаракатлари мезонларига мувофиқ баҳоловчи категорияларни қўллайди⁸.

Уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усуллари амалга оширишда қонун чиқарувчи ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчилар уй-жой ҳуқуқи деганда нимани тушуниши жуда муҳим рол ўйнайди: мустақил ҳуқуқ соҳаси⁹, фуқаролик ҳуқуқи институти (ёки кичик соҳа)¹⁰, комплекс институт қонун¹¹ ёки қонунчилик соҳаси¹², бу ҳимоя қилиш усули танлашни, фуқаролик ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимида уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш шаклининг моҳиятини англатади.

Одатда, уй-жой ҳуқуқи деганда, умумий фуқаролик ҳуқуқи, ер ҳуқуқи, оила ҳуқуқи ва маъмурий ҳуқуқни ўз ичига олган мураккаб ҳуқуқ соҳаси сифатида тушунилади, зеро бу биринчи навбатда уй-жой муносабатларини

⁸ Кириченко О.В., Накушнова Е.В. Права и обязанности граждан – собственников жилых помещений в многоквартирных домах: учеб. пособие. – М.: Юстицинформ, 2019. – 118 с.

⁹ Седугин П.И. Жилищное право; учебник для вузов. – М.: Норма, 2003. – 21 с.

¹⁰ Толстой Ю. К. Жилищное право: учебник. – М.: Проспект, 2015. – С. 28-29 с.

¹¹ Тихомиров М.Ю. Товарищество собственников жилья: новые требования законодательства. – М.: Изд-во Тихомирова М.Ю., 2014. –С 11-12.

¹² Свит Ю.П. Жилищное право: учебник и практикум для академического бакалавриата. – М.: Юрайт, 2018. – 8 с.

тартибга солишнинг императив усули эмас, балки диспозитив усул билан тартибга солиниши лозимлиги, қонун чиқарувчи томонидан қўлланиладиган уй-жойни ҳимоя қилиш усуллари ва шакллари уй-жой ҳуқуқлари бузилган шахсга тўлиқ юридик кафолатларни тақдим этмайди, шунингдек Конституцияси, Фуқаролик кодекси Уй-жой кодексининг нормалари ҳам фуқароларнинг уй-жойга бўлган ҳуқуқларни лозим даражасидаги ҳимоясини амалга ошира олмайди.

Д.И.Имамованинг қайд этишига кўра “мулк ҳуқуқи деганда, эгалик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф этиш ҳуқуқини, мулк ҳуқуқи ҳимояси деганда эса-мулк эгаларининг бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва тиклашга ёки мулкдорнинг мулкӣ манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган мамлакат фуқаролик қонунчилигида назарда тутилган воситалар ёки усуллар тўпламини тушуниш керак”¹³.

Д.А.Чиниевнинг фикрича, “мулк ҳуқуқини ҳуқуқӣ нормалар ва қоидаларнинг мураккаб тизими сифатида ҳимоя қилиш мулкдор ҳуқуқларининг тўлиқ ва тўсиқсиз амалга оширилишини таъминлашга қаратилган бўлиб, бу фуқаролик айланмаси ва умуман иқтисодиётнинг барқарорлиги кафолати бўлиб хизмат қилади”¹⁴.

ХУЛОСА

Фикримизча, уй-жой ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усули кўп аҳамиятли, кўп жиҳатли категориядир. Қонун ижодкорлиги даражасида уй-жой қонунчилигини тан олиш - уй-жой қонунчилигида субъектив уй-жой қонунчилигининг мавжудлигини (даъвогарнинг) ёки мавжуд эмаслигини (жавобгарнинг) аниқлаш имконияти шаклида белгиланган ҳимоя чораси ҳисобланади. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш даражасида уй-жой қонунчилигини тан олиш даъво аризаси предметиға тўғри келадиган субъектив уй-жой қонунчилигининг мавжудлиги ёки мавжуд эмаслигини аниқлашнинг ўзига хос талабидир. Ҳуқуқни тан олишнинг ушбу концепцияси уй-жой ҳуқуқларини тан олиш турларини ижобӣй (уй-жой ҳуқуқларининг мавжудлигини тан олиш) ва салбий (уй-жой ҳуқуқларининг мавжуд эмаслигини тан олиш) турларига ажратишга асосланади¹⁵.

¹³ Имамова Д.И. Правовые основы защиты права собственности // *Universum* : экономика и юриспруденция : электрон. научн. журн. 2021. 5(80). URL: <https://7universum.com/ru/economy/archive/item/11645>

¹⁴ Чиниев Д.А. Защита прав и интересов собственника – необходимое условие осуществления права собственности // Актуальные проблемы права: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2015г.). – М.: Буки-Веди, 2015. – С. 151-155. – URL: <https://moluch.ru/conf/law/archive/179/8798/>.

¹⁵ Маркарян Л.В. Признание права как способ защиты жилищных прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: 2015. – 24 с.

Уй-жойга нисбатан мулк ҳуқуқни ҳимоя қилиш усулларини танлашда ҳуқуқ эгасининг бузилган ҳуқуқни тиклашга қаратилган чоралар билан бирга, мажбуриятни аслича бажариш, компенсация эвазига мутаносиб уй-жой бериш ёки бошқа мулк билан алмаштириш каби ҳимоя усулларини ҳам кенг қўллаш муҳим аҳамият касб этади. Зеро, уй-жой дастлаб ижтимоий функцияни, яъни инсон учун бошпана вазифасини бажарар экан фақат пул кўринишида тўланадиган зарарни қоплаш ёки компенсация бериш билан бирга ҳуқуқи бузилган шахсга танлаш имкониятини бериши, бузилган ёки олиб қўйилган уй-жой ўрнига мутаносиб бўлган бошқа турар жой бериш чорасини қўллаш ўринлироқдир.

Фойдаланилган адабиётлар (REFERENCES)

1. Абрамов В.И. Соотношение понятий «охрана», «защита», «гарантированность», «обеспечение» прав ребенка // Государство и право. 2005. – № 6. – С.69.
2. Несмеянова И.А. Жилищные права несовершеннолетних граждан, нуждающихся в государственной защите: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: 2011. – 28 с.
3. Овинников В.А. Актуальные проблемы правового регулирования способов защиты жилищных прав // Международный научный журнал «ВЕСТНИК НАУКИ». 2021. – № 11 (44) Т.1. – С. 80.
4. Галкин Г.П. Защита прав гражданина при обращении взыскания на заложенное жилое помещение. – М.: Статут, 2019. – 13 с.
5. Кириченко О.В., Накушнова Е.В. Права и обязанности граждан – собственников жилых помещений в многоквартирных домах: учеб. пособие. – М.: Юстицинформ, 2019. – 118 с.
6. Седугин П.И. Жилищное право; учебник для вузов. – М.: Норма, 2003. - 21 с.
7. Толстой Ю. К. Жилищное право: учебник. – М.: Проспект, 2015. – С. 28-29 с.
8. Тихомиров М.Ю. Товарищество собственников жилья: новые требования законодательства. – М.: Изд-во Тихомирова М.Ю., 2014. –С 11-12.
9. Корёғдиев, Б. У. Ў. (2022). ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ШАРТНОМАЛАРНИНГ ЮРИДИК ФАКТ СИФАТИДАГИ ТАЛҚИНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(7), 271-278.

10. Свит Ю.П. Жилищное право: учебник и практикум для академического бакалавриата. – М.: Юрайт, 2018. – 8 с.
11. Имамова Д.И. Правовые основы защиты права собственности // *Universum : экономика и юриспруденция* : электрон. научн. журн. 2021. 5(80). URL: <https://7universum.com/ru/economy/archive/item/11645>
12. Koryogdiev, B. U. U., & Nechaeva, E. V. (2022). DEFENSE MECHANISMS AGAINST HOSTILE TAKEOVERS (COMPARATIVE ANALYZE). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 124-135.
13. Чиниев Д.А. Защита прав и интересов собственника – необходимое условие осуществления права собственности // *Актуальные проблемы права: материалы IV Междунар. науч. конф.* (г. Москва, ноябрь 2015г.). – М.: Буки-Веди, 2015. – С. 151-155. – URL: <https://moluch.ru/conf/law/archive/179/8798/>.
14. Имомов, Н. (2018). Задачи гражданского кодекса: правовое определение или правовое упорядочение социальных отношений. *Review of law sciences*, (1), 43-49.
15. Маркарян Л.В. Признание права как способ защиты жилищных прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: 2015. – 24 с.